

КОЛАБОРАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Матюшенко О. І., Лігун А. І.

Стаття присвячена встановленню проблемних питань колабораційної діяльності та пошуку актуальних шляхів їх вирішення. У статті констатовано підвищену небезпеку колабораційної діяльності, що становить загрозу основ національної безпеки України. Визначено сутність колабораційної діяльності як дій, що сприяли або продовжують сприяти у вчиненні агресії, розгортанні та загостренні повномасштабного збройного конфлікту.

Зазначено, що з початку російського широкомасштабного вторгнення Кримінальний кодекс України неодноразово зазнавав змін і доповнень, що стало результатом прийняття 12 законів, які стосувалися удосконалення його положень. Проаналізовано законодавчі зміни щодо встановлення кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність».

Вказано, що для приведення норм Кримінального кодексу України до фактичної реальності та завдань держави зі збереження контролю над окупованими територіями, а також забезпечення життєдіяльності їх мешканців таких територій, пропонувалося змінити зміст ч. 4 ст. 111-1 Кримінального кодексу України задля уточнення факту добровільності провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, за винятком випадків, визначених законом та обґрунтовано недоцільність вказаних змін.

Констатовано необхідність узгодження об'єктивних та суб'єктивних ознак зазначених у ст. 111-1 Кримінального кодексу України кримінальних правопорушень, конструювання яких ускладнює чи унеможливує відмежування суміжних кримінальних правопорушень між собою.

Заявлено про необхідність доопрацювання норм щодо застосування покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в частині його призначення в якості основного та додаткового покарання без обмежень в часі (довічно) та лише у випадках, якщо вчинення кримінального правопорушення було пов'язане з поса-

дою, яку обіймає винний, або з діяльністю, якою він займається.

Ключові слова: національна безпека; колабораційна діяльність; удосконалення; види покарань; санкції.

Matushenko O. I., Ligun A. I. Collaborative activity: problematic issues and prospects for their solution

The article is devoted to identifying problematic issues of collaborative activity and finding actual ways to solve them. The article shows the increased danger of collaborative activity, which poses a threat to the most important foundations of the national security of Ukraine. The essence of collaborative activity is defined as actions that contributed or continue to contribute to the perpetration of aggression, the deployment and exacerbation of a full-scale armed conflict.

It is noted that since the beginning of the Russian large-scale invasion, the Criminal Code of Ukraine has been repeatedly changed and added, which was the result of the adoption of 12 Laws of Ukraine, which were related to the improvement of its provisions. The legislative changes regarding the establishment and improvement of criminal liability for criminal offenses provided for by Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine "Collaborative activity".

It is indicated that in order to bring the norms of the Criminal Code of Ukraine to the actual reality and tasks of the state in maintaining control over the occupied territories, as well as ensuring the livelihood of their inhabitants of such territories, it was proposed to change the content of Part 4 of Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine in order to clarify the fact of the voluntary conduct of economic activity in cooperation with the aggressor state, illegal authorities created on the temporarily occupied territory, including the occupation administration of the aggressor state, except for cases specified by law and the impracticality of the specified changes.

The necessity of harmonizing the objective and subjective signs specified in Art. 111-1 of the Criminal Code of Ukraine criminal offenses, the construction of which complicates or makes it impossible to distinguish between related criminal offenses.

It is stated that it is necessary to finalize the norms regarding the application of punishment in the form

of deprivation of the right to hold certain positions or engage in certain activities in terms of its appointment as the main and additional punishment without time limits (for life) and only in cases where the commission of a criminal offense was connected with the position held by the offender or the activity he is engaged in.

Key words: *national security; collaborative activity; improvement; types of punishments; sanctions.*

Постановка проблеми та її актуальність. Відкрита збройна агресія російської федерації проти України, що активізувалася 24.02.2022 р., поставила на порядок денний удосконалення кримінальної відповідальності за ряд суспільно небезпечних діянь, що загрожують найважливішим засадам основ національної безпеки держави. Одним з таких явищ є колабораціонізм, небезпекою якого є підривання національної безпеки України, безпосередня загроза державному суверенітету, територіальній цілісності, конституційному ладу та іншим національним інтересам України.

Кримінальна відповідальність за колабораційну діяльність у Кримінальному кодексі України (далі - КК) встановлена 03.03.2022 р. після прийняття Верховною Радою України Закону України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» [1]. Даний Закон був не першим, що мав на меті криміналізувати колабораційну діяльність: 24.02.2021 р. у Верховній Раді України був зареєстрований Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність)», реєстр. № 5144 від 24.02.2021 р., завданням якого було встановлення кримінальної відповідальності за сприяння Російській Федерації у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, включаючи підтримку збройних формувань та окупаційних адміністрацій держави-агресора та інші дії, які кваліфікуються як колабораціонізм, але прийнятим він не став [2]. Закон України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р., відповідно до змісту супровідних документах до нього, мету законодавчих змін до положень чинного КК задекларував як встановлення справедливого покарання для осіб, які співпрацюють з державою-агресором, а також обмеження доступу таких осіб до посад,

пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування.

Загалом, термін «колабораційна діяльність», «колабораціонізм» для вітчизняного кримінального законодавства є новим, тому з'ясування його змісту вимагає розтлумачення і звернення до відповідних словників. Ситуація Другої світової війни внесла істотні корективи щодо негативного значення цього терміну, який отримав зневажливе забарвлення. Його почали визначати як: «допомога ворогу», «підтримка окупаційних сил», «робота, спрямована проти фундаментальних національних інтересів», «зрада», «державна зрада» [3, с. 82]. Так, колабораціонізм - це зрадницьке співробітництво з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час другої світової війни [4]; співробітництво із загарбниками в окупованих ними країнах [5]; усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [6]. Щодо кримінально-правової науки, поняття «колабораційна діяльність» слід пов'язувати з такою поведінкою, яка полягає у співпраці або взаємодії з ворогом (державою-агресором), що вчиняється на шкоду державним інтересам. Трактуючи такої діяльності як усвідомленого, добровільного й умисного співробітництва з ворогом у його інтересах і проти інтересів своєї держави є загальноприйнятим і з позиції міжнародного права [3, с. 82]. Отже, колабораційними є дії громадян України, які сприяли або продовжують сприяти агресору у вчиненні агресивних дій, розгортанні та загостренні повномасштабного збройного конфлікту проти України.

Зважаючи на вищевикладене, актуальність кримінальної відповідальності за колабораціонізм зумовлюється можливістю деяких осіб здійснювати вплив на формування державної політики та інформаційного простору України у разі зайняття ними посад в органах державної влади та виконання функцій службових осіб, що є неприпустимим в умовах ведення бойових дій.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Юридичний аналіз окремих складів злочинів проти основ національної безпеки України та питання їх кваліфікації, а також проблемні питання законодавчих змін так званих «воєнних новел» здійснювали та вивчали такі вчені, як М.О. Акімов, А.В. Андрушко, П.С. Берзін, І.Г. Богатирьов, М.С. Бондаренко, А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, В.В. Кузнецов, Р.О. Мовчан, Є.О. Письменський, М.І. Хавронюк, С.В. Черкасов, С.С. Чернявський, В.І. Шакун, Д.С. Шиян, Н.М. Ярмиш.

Метою статті є визначення проблемних питань колабораційної діяльності та пошук шляхів їх вирішення, що неможливе без відновлення справедливості та обмеження ряду прав осіб, причетних до колабораціонізму, шляхом встановлення відповідного покарання.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається у супровідних документах до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 року № 2108-IX, його завданням є: а) обмеження доступу до зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування, строком до 15 років; б) встановлення інших покарання для осіб, які співпрацювали з державою-агресором, її окупаційною адміністрацією та/або її збройними чи воєнізованими формуваннями; в) можливість ліквідації юридичних осіб, уповноважені особи яких здійснювали таку співпрацю, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння.

До положень КК у зв'язку із вступом в дію вищевказаного Закону внесено наступні зміни:

1. Розділ 1 «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК доповнено новою кримінально-правовою нормою, що передбачає кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність.

2. Розширено терміни позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основного або додаткового покарання за колабораційну діяльність: за вчинення даного злочину позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю призначається на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

3. Розширено підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, якими тепер є і вчинення уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 111-1 КК.

4. Удосконалено та розширено сферу застосування заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, а саме: на сьогодні ліквідація юридичної особи застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК [7, с. 111].

З початку повномасштабної збройної агресії РФ проти України Верховна Рада України прийняла 12 законів України, які вносили зміни і доповнення до положень КК. Та на цьому робота з удосконалення

норм КК не зупинилася. Так, 08.08.2022 р. був зареєстрований законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність», реєстр. № 7647, який було розроблено з метою приведення норм КК до фактичної реальності та завдань держави зі збереження контролю над фактично окупованими після 24.02.2022 р. територіями та забезпечення життєдіяльності мешканців таких територій. Для реалізації задекларованої мети пропонувалося внести зміни до ч. 4 ст. 111-1 КК задля уточнення факту добровільності провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі, окупаційною адміністрацією держави-агресора, за винятком випадків, визначених законом. Обґрунтування доцільності прийняття таких змін до КК полягає в тому, що цілком правомірна діяльність, на думку суб'єкта законодавчої ініціативи, може бути ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 111-1 КК. Україна не має покладатись суто на обов'язки держави-окупанта за міжнародним гуманітарним правом щодо забезпечення окупованих територій, адже загальновідомим фактом є сумнівна цінність зобов'язань Російської Федерації та документів, на яких такі зобов'язання зафіксовані [8].

На перший погляд, пропозиція щодо доцільності уточнення у диспозиції ч. 4 ст. 111-1 КК факту добровільності провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, окупаційною адміністрацією держави-агресора є логічною. Це пояснюється тим, що такий законодавчий крок обумовлений необхідністю виведення з-під кримінально караної заборони тієї частини господарської діяльності, яка має провадитись для забезпечення життєдіяльності тимчасово окупованих територій України.

Але, на думку фахівців Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України, запропонований у проекті підхід не вирішує усіх проблемних питань, які виникли у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р., яким КК було доповнено ст. 111-1 «Колабораційна діяльність». Адже у нині чинній редакції ст. 111-1 КК серед ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого

ч. 1, використовуються занадто оціночні мовні конструкції, як-от «публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України», використання яких може призвести до їх широкого тлумачення та застосування [8].

Вважаємо, що посилання на «добровільність провадження господарської діяльності» є зайвою деталізацією, адже, згідно ст. 3 Господарського кодексу України, господарська діяльність - це діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [9]. Така діяльність за визначенням є добровільною, тому кримінально-правова оцінка будь-яких дій особи (у тому числі провадження господарської діяльності) поза її власним волевиявленням (зокрема, у зв'язку із застосуванням до неї фізичного або психічного примусу) повинна здійснюватись з урахуванням положень ст. 40 КК.

Законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність», реєстр. № 7647, від 08.08.2022 р. системно пов'язаний з іншим законопроектом «Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо особливостей діяльності на тимчасово окупованій території України», реєстр. № 7646 від 08.08.2022 р. [10]. Останнім саме і пропонується доповнити Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» ст. 9-2, що визначає особливості діяльності суб'єктів господарювання на тимчасово окупованій території України. Серед іншого вона містить перелік видів господарської діяльності, дозволених (з урахуванням відповідних обмежень) на тимчасово окупованій території України. Оскільки жоден інший закон ці суспільні відносини не регулює, при внесенні змін до КК слід посилатись саме на згаданий вище закон. Така позиція може бути законодавчо закріплена у вигляді примітки до ст. 111-1 КК такого змісту: «Не є кримінальним правопорушенням,

передбаченим частиною четвертою цієї статті, господарська діяльність, що здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України».

Вимагають узгодження об'єктивні та суб'єктивні ознаки зазначених у ст. 111-1 КК кримінальних правопорушень, які сконструйовані таким чином, що ускладнюють, а інколи й унеможливають відмежування між собою діянь, передбачених ст.ст. 111 «Державна зрада», 111-1 «Колабораційна діяльність», 111-2 «Пособництво державі-агресору» та 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, глорифікація її учасників» КК (наприклад, чинна ст. 111-2 КК так само, як і ст. 111-1 КК, передбачає відповідальність за колабораційну діяльність в її окремих формах, які вже передбачені у ст. 111-1 КК).

Особливу увагу слід звернути увагу на покарання, що передбачене у санкціях ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК. Вказані кримінально-правові санкції встановлюють таке безальтернативне основне покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на певний строк, що унеможливорює процес застосування його до осіб, для яких вчинення відповідних кримінальних правопорушень не було пов'язане з їх діяльністю або посадою та призначення вказаного виду покарання як основного неповнолітнім правопорушникам віком від 16 до 18 років [11, с. 164]. У законопроекті «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність», реєстр. № 7647, розмір штрафу за діяння, передбачене ч. 4 ст. 111-1 КК, належним чином не обґрунтований: до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Так, у кримінально-правових санкціях штраф у такому розмірі (до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), крім ч. 4 ст. 111-1 КК, передбачений лише у санкції ч. 2 ст. 400-1. Видається, що подібний розмір штрафу не тільки залишає надто багато простору для суддівського розсуду (включно - з корупційними зловживаннями), а і суперечить нормам ст. 65 КК щодо загальних засад призначення покарання.

Наступний пропонований (і існуючий в чинній редакції статті) вид покарання - позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років, що поєднується з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п'ятнадцяти років та з конфіскацією майна.

Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в якості основного покарання передбачається у 2 санкціях: ч. 1 та ч. 2 ст. 111-1 КК «Колабораційна діяльність». В науковій площині за недовгий час дії запроваджених змін щодо застосування позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю неодноразово вказувалося на безпідставність поширення даного виду покарання [12, с. 33]. Натомість, як впливає з аналізу диспозиції діяння, передбаченого ст. 111-1 КК, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ч. 1, 2 ст. 111-1 КК) можуть призначатися особам, які ніколи раніше не обіймали певні посади або не займалися певною діяльністю. Так, у справі № 585/674/22, провадження 1-кп/585/226/22 Роменського міськрайонного суду Сумської області встановлено, що О. вчинив кримінальне правопорушення проти основ національної безпеки України за наступних обставин. О., діючи з прямим умислом та усвідомлюючи протиправний характер своїх діянь, передбачаючи його суспільно-небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, всупереч врегульованим чинним законодавством України суспільним відносинам у сфері національної безпеки України публічно висловлював невизначеному колу осіб заклики із запереченням здійснення збройної агресії проти України, окрім цього закликав до підтримки рішення та дій держави агресора, при цьому супроводжував все висловами за підтримку рішень та дій держави-агресора. Дії О. були кваліфіковані за ч. 1 ст. 111-1 КК, а йому призначене покарання у виді позбавлення права обіймати посади в державних органах влади та органах місцевого самоврядування строком на десять років [13]. Тут виникає питання про підставу призначення О. даного виду покарання і його каральний вплив, адже О. на момент вчинення вказаного правопорушення був безробітним.

Викликає зауваження і безальтернативний характер санкцій у ч. 1-7 ст. 111-1 КК, що передбачає покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як основний або додатковий вид покарання, що значно звужує коло осіб, яким може бути інкриміноване діяння у вказаних частинах 1-7 ст. 111-1 КК та призначене покарання, достатнє для реалізації мети покарання. До прикладу: відповідно до положень ст. 98 КК позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не застосовується до неповнолітньої особи. Виникає питання: як бути з притягненням

до відповідальності неповнолітнього, що вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 чи ч. 2 ст. 111-1 КК?

Задля хоча б часткового усунення вказаних недоліків пропонується встановити необмежені терміни призначення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у разі вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням займаної посади чи із зайняттям певною діяльністю, якщо такі дії призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків, протягом дії воєнного чи надзвичайного часу, якщо прояви колабораційної діяльності (у випадку вчинення діяння, передбаченого ст. 111-1 КК) спрямовані на школярів чи студентів [12, с. 33].

Інший додатковий вид покарання, що передбачається у санкціях ст. 111-1 КК - конфіскація майна. Відповідно до положень ч. 1 ст. 59 КК, покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Конфіскація майна є додатковим покаранням (ч. 2 ст. 52 КК). 07.10.2014 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини», положеннями якого конфіскація майна встановлювалася за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості (ч. 2 ст. 59 КК) [14]. Тому логіка по включенню конфіскації майна до ч. 1, 2 ст. 111, ч. 2, 4-8 ст. 111-1 КК зрозуміла.

Слід зазначити, що відсутність у нормах КК абсолютно визначених санкцій є цілком обґрунтованим явищем з огляду на те, що конструювання санкцій як абсолютно визначених суперечить та позбавляє суд можливості реалізувати принцип диференціації кримінальної відповідальності та покарання. Тому доцільним є передбачення законодавцем в КК альтернативних санкцій, які дають можливість суду при призначенні покарання в повній мірі реалізувати принцип індивідуалізації покарання, враховуючи всі обставини скоєного кримінального правопорушення.

Висновки.

Проаналізувавши положення Законів України та законопроектів, якими вносилися чи пропонуються до внесення зміни та доповнення до КК,

ми прийшли до висновку про частково позитивну законодавчу динаміку удосконалення положень чинного КК. Удосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки та колабораційну діяльність має бути комплексним та таким, що передбачає встановлення як чітких ознак колаборації (умисел, добровільність співпраці з державою-агресором, здійснення колаборації в умовах окупації хоча б частини території України, наявність мети забезпечити підтримку державі-агресору та спричинити шкоду суверенітетові, територіальній цілісності і недоторканності, обороноздатності або державній, економічній чи інформаційній безпеці України), так і визначення випадків, коли відповідна співпраця з державою-агресором не вважається колабораційною діяльністю (якщо вона є вимушеною, спрямованою виключно на забезпечення життєдіяльності тимчасово окупованого населеного пункту чи інтересів громади, що відповідають законам України).

Подальшого врахування суб'єктом законодавчої ініціативи вимагають проблеми удосконалення покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю: необхідно передбачити даний вид покарання лише у санкціях тих норм, що вказують на спеціального суб'єкта - особу, яка вчинила кримінальне правопорушення з використанням певної посади або завдяки здійсненню певної діяльності та зняти обмеження щодо непритягнення до кримінальної відповідальності за проаналізоване кримінальне правопорушення неповнолітніх осіб. Особливо увагу слід зосередити на можливості призначення даного виду покарання довічно у разі вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням займаної посади чи із зайняттям певною діяльністю, якщо такі дії призвели до загибелі людей або інших тяжких наслідків; вчинялися протягом дії воєнного чи надзвичайного часу або у випадку вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-1 КК, спрямованого на школярів чи студентів.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України № 2108-IX від 03.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Проект

Закону України, реєстр. № 5144 від 24.02.2021 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71220

3. Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану: наук.-практ. комент. / А.А. Вознюк, О.О. Дудоров, Р.О. Мовчан, С.С. Чернявський та ін.; за ред. А.А. Вознюка, Р.О. Мовчана, В.В. Чернея. Київ: Норма права, 2022. 278 с.

4. Академічний тлумачний словник. URL: <http://sum.in.ua/s/kolaboracionizm>

5. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=4446

6. Словник іншомовних слів. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/m/s2.pl?Article=9805&action=show>

7. Матюшенко О.І. Проблемні питання позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за колабораційну діяльність. *Вісник Кримінологічної асоціації України*, 2022. № 17. Том 1. С. 110 - 119.

8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність: Проект Закону України, реєстр. № 7647, 08.08.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40205>

9. Господарський кодекс України від 16.03.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

10. Про внесення змін до Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» щодо особливостей діяльності на тимчасово окупованій території України: Проект Закону України, реєстр. № 7646 від 08.08.2022 р.

11. Матюшенко О.І. Аналіз деяких видів покарання в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Вісник Ужгородського університету*, 2022. № 72 (2). С. 162 - 166.

12. Матюшенко О.І., Мостепанюк Л.О. Про деякі види покарання в контексті змін до Кримінального кодексу України. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (електронне видання). Нац. акад. внутр. справ, Львів. держ. ун-т внутр. справ, Дніпропет. держ. ун-т внутр. справ, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ - Львів - Дніпро, 20 квітня 2022 р., 2022. С. 31 - 33.

13. Справа № 585/674/22, провадження 1-кп/585/226/22 Роменського міськрайонного суду

Протидія злочинності: проблеми практики
та науково-методичне забезпечення

Сумської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104937197>

14. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини: Закон України від 07.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1689-18#n7>.

*Матюшенко О. І.,
кандидат наук з державного управління,
завідувач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*

*Лігун А. І.,
аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ*